

UDK 316.343.35(497.4 Negova)
347.44:323.34(497.4 Negova)

Pogodbe med gosposčino Negova in podložniki o opravljanju tlake

BORUT HOLCMAN

mag., asistent, Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Mladinska ulica 9, SI-2000 Maribor

IZVLEČEK

Avtor v svojem sestavku obravnava pogodbe o reluciji tlake podložnikov gosposčine Negova v obdobju pravnega absolutizma. Obdobje od 1792 do 1840 je obdobje, ko je veljala jožefinska zakonodaja, v času cesarja Jožefa II. sicer naklonjena kmetu, vendar po njegovi smrti velikokrat interpretirana na njegovo škodo.

Pogodbe pomenijo poskus urejanja odnosov med gosposčino in podložniki. Kažejo na to, da je bil sistem naravn in trojno korist, in sicer v korist države ter neposredno korist gosposčine in podložnikov.

Prikazana je struktura pogodb in komentirana vsebina glede na zakonodajo, ki kažejo prizadevanja države na tem področju.

ABSTRACT

CONTRACTUAL AGREEMENTS ON STATUTE LABOUR BETWEEN NEGOVA LANDOWNERS AND THEIR SERFS

This paper describes contractual agreements on the payments made instead of the statute labour on the Negova estate in the period of legal absolutism. The period between 1792 and 1840 gave rise to Franz Josef's legislation. Although farmer-oriented under his rule, the legislation was misused after the monarch's death.

These agreements represent an attempt to set up formal relations between landowners and their serfs. They also point to the system's triple benefit; it was beneficial to the state and directly to landowners and serfs.

This paper explains the structure of the contracts and comments on their contents with regard to the legislation, revealing the state's efforts in this field.

V priročniku za gospodarske urade Lindenbichel definira tlako¹ in pravi: "tlaka so različne

storitve, ki jih je bil podložnik dolžan opraviti svojemu zemljiškemu gospodu, na vsakokratno zahtevo in velikokrat na očitno lastno škodo."² Tlaka je bila redna, urbarialna obveznost podložnikov do zemljiškega gospostva. Glede te je že zgodaj prevladalo mnenje, da so jo podložniki od vseh obveznosti najteže prenašali.³ Ta ob-

¹ Prim. Johann Nepomuk Rainer von Lindenbichel, Handbuch zur Geschäftsführung der Wirtschafts-Aemter überhaupt, und mit besonderer Rücksicht auf Inner-Oesterreich und Illyrien, Klagenfurt 1837, str. 40. Načini opravljanja tlake. **Vozna in osebna tlaka.** Vozna tlaka z enojno ali dvojno vprego, glede na krajevno navado, s konji ali voli. **Osebna tlaka** je dvojna, in sicer **ročna** in **posebna** (prim. Sergij Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1996, str. 81) – **predvsem prenašanje pošte.** Neodmerjena in odmerjena, nadalje definirana in **nedefinirana.** Neodmerjeno tlako je lahko gospod zahteval kadar koli in za kar koli, ta oblika je bila odpravljena s patentom 1778. leta. Od tega leta dalje je bila dovoljena le odmerjena tlaka, s tem da je gospod lahko zahteval, da so njegovi podložniki prišli na tlako le določeno število dni v tednu. Z dvornim dekretom, ki je bil izdan 15. julija 1780, je bila določena odmerjena tlaka. Le-ta je tisto, kar je lahko gospod od svojega podložnika zahteval za potrebe zidave, košnje, žetve, lova itd. K drugi vrsti tlake gospod podložnika ni smel siliti. Pri neodmerjeni in nedefinirani tlaki pa je imel gospod na razpolago nasprotno zahtevati od podložnika vsakovrstno tlako za svoj gospodarski obrat (dekret dvora z dne 6. marca 1783). Odmerjeno tlako je določil isti dekret dvora z dne 6. marca

1783, ki pravi, da je le-ta točno določena. Podložnik je bil tako dolžan požeti točno določeno število snopov, ali pokositi točno določen travnik, posekati toliko in toliko sežnjev drv in gospod ni smel zahtevati nobene druge tlake, niti le-te povečati.

² Johann Nepomuk Rainer von Lindenbichel, n.d., str. 39 ("Die Roboten (Frohnen) sind Dienstleistungen verschiedener Art, welche der Unterthan seinem Grundherrn, oft sogar auf jedesmaliges Verlangen, und zum offenbaren Nachteil seiner eigenen Wirtschaft leisten mußte").

³ Prim. Franz Joseph Schopf, Die Grundobrigkeiten im Lande Steiermark, deren Wirkungskreis und Amtshandlungen. Aus den gesetzlichen Vorschriften zum Gebrauche der Gültensbesitzer und Beamten. 1. zvezek (Die Rechte und Pflichten aus dem Unterthänigkeits- und Grundbarkeitsverbande), Graz 1845, str. 250, § 231 "Die Staatsverwaltung erkannte die schwere Last des Grundbesitzers, der einen Zug nur für den Grundherrn zu halten, bemüßigt gewesen".

veznost je izhajala iz patrimonialnosti in bila večkrat prepuščena samovolji zemljiškega gospoda. Deželni knez *ex iure regio* nanjo ni imel posebnega vpliva, absolutističnim vladarjem pa je po več poskusih kljub temu uspelo vplivati na to obveznost (skladno z odredbo in dekretom dvora je gosposčina smela od podložnikov zahtevati tlako le takrat, če je bila ta pravica z listinami izpričana, ali pa jo je gosposčina trideset let nepretrgano zahtevala od podložnikov. Prenovljeni urbar je bil bistveni instrument, ki je odločal o pravici zahtevati tlako, vendar samo toliko, če so fasijo, ki je bila osnova za tlako, obenem podpisali gosposčina in podložniki).⁴ Ta se je v obdobju cesarice Marije Terezije kazala predvsem v zaščiti kmeta pred samovoljo zemljiškega gospoda, čeprav so privilegiji zemljiških gospodov ostali nedotaknjeni. Sin Marije Terezije, cesar Jožef II. se je popolnoma zavedal pomembnosti in vrednosti kmečkega stanu in tako brezobzirno nastopil proti privilegijem zemljiških gospodov.⁵ Mell v zvezi s tem ugotavlja, da je cesar odpravljal vse, kar ni bilo v skladu z izvajanjem njegovih idej, in to ne glede na to, ali je zadeva, ki jo je odpravljal, imela kakršno koli pravno ozadje (privilegiji).⁶ Vsa ta prizadevanja pa so povzročila napačno interpretacijo, saj so podložniki menili, da želi cesar odpraviti tlako in se zato niso želeli pogajati. Živeli so, tako pravi Mell, "v utvari, da želi cesar kmalu odpraviti tlako ali je to že tako ali tako storil."⁷ Vendar pa je cesar kmetom, ne oziraje se na zgodovinske pravice zemljiških gospodov, na podlagi zakonov želel omogočiti le neodvisnost, zato tudi vsi predpisi, ki jih je izdal v zvezi z robotnim patentom. Z robotnim patentom⁸ je cesarica določila način in obseg tlake ter cesar z dekretom dvorne pisarne z dne 28. septembra 1781⁹ postopke in vsebino, ki jih je bilo v zvezi s sestavljanjem relucijskih pogodb med gosposčino in njenimi podložniki treba upoštevati.

Po smrti cesarja Jožefa II. je reformna za-

konodaja večinoma ostala veljavna, vendar je bila restriktivno interpretirana in uporabljena. Med tem ko so v obdobju vladanja cesarice Marije Terezije in cesarja Jožefa II. državni organi v spornih zadevah med gosposčinskimi in podložniki največkrat odločili v prid zadnjih, so bili pod vladavino njihovih naslednikov skoraj vsi postopki rešeni v prid gosposčinskih.¹⁰

28. septembra 1781 je cesar Jožef II. z dekretom dvorne pisarne¹¹ predpisal postopke in vsebino pogodb v zvezi s tlako podložnikov. Predpis upošteva možnost zemljiškega gospodarstva, da zahteva opravljanje tlake *in natura*, kolikor pa bi se odločilo za pogodbeno ureditev obveznosti podložnikov, so za "veljavnost morale imeti naslednje elemente:

1. pogodba je smela biti sklenjena največ za tri leta, v nasprotnem (za daljši čas) je bilo potrebno dovoljenje deželnih uradov;

2. pogodba je morala biti izstavljena v dveh izvodih in oproščena pristojbine, za vsako pogodbeno stran je moral biti po en izvod;

3. gospodarja kmetije, ki je po sklenitvi pogodbe prevzel kmetijo, pogodba ni obvezovala, vendar je bil dolžan opravljati tlako;

4. če sta pogodbeni stranki dosegli soglasje, da bosta sklenili pogodbo za daljše obdobje oziroma celo za vselej, je bilo pogodbo treba predložiti kresiji, le-ta pa jo je morala posredovati deželnemu uradu v potrditev in preverbo, ali niso morda podložniki s pogodbo oškodovani glede tlake oziroma njene vrednosti."¹²

Pogodbe

V arhivu gosposčine Negova, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru,¹³ hranijo za obdobje od 1792 do 1840 pogodbe, ki jih je gosposčina sklepala s svojimi podložniki za obdobje treh let, za katere pravi Mell, da so bile predhodnica relucije tlake.¹⁴ Izhodišče razprave so pogodbe gosposčine Negova, ki jih je gosposčina sklepala s svojimi podložniki in kmeti. Navadno jih je sklepala za tri leta, le v primeru urada Verjane, kjer je bil 21. oktobra 1807 sklenjen "*ein widerrechtlicher Abolutions Contract*", za obdobje od 1807 do 1835 v arhivu ni pogodbe, saj v preambuli pogodbe za obdobje 1835-1838 govori o vzroku "*von den Kettern der Herrschaft Negau*."¹⁵ Neredko je zemljiško

⁴ Odredba dvora z dne 6. septembra 1777. Dekret dvora z dne 2. junija 1783.

⁵ Prim. Fritz Posch, Bauer und Grundherrschaft, v: Der Steirische Bauer, Leistung und Schicksal von der Steinzeit bis zur Gegenwart, Steirische Landesausstellung, Graz 1966, str. 51.

⁶ Prim. Anton Mell, Die Anfänge der Bauernbefreiung in Steiermark unter Maria Theresia und Josef II., Nach den Acten dargestellt, Graz 1901, str. 211.

⁷ Glej op. 6.

⁸ Robotni patent z dne 5. decembra 1778.

⁹ Dekret dvorne pisarne z dne 20. septembra 1781. Intimat štajerskega gubernija z dne 5. oktobra 1781. Znova je bil dekret objavljen z Odredbo štajerskega gubernija z dne 18. julija 1787. Prim. Johann Tschinkowitz, Darstellung des politischen Verhältnisses der verschiedenen Gattungen von Herrschaften zur Staatsverwaltung, zu ihren Beamten und Unterthanen in der k. k. österreichischen Monarchie, mit besonderer Rücksicht auf die Provinzen Steyermark, Kärnten und Krain, Grätz 1827, str. 339-340.

¹⁰ Prim. Georg Grüll, Bauer, Herr und Landesfürst, Forschungen zur Geschichte Oberösterreichs 8, Graz 1963, str. 442-603.

¹¹ Prim. opombo št. 9.

¹² Anton Mell, n.d., str. 207. Prim. še: Johann Tschinkowitz, n.d., str. 339-340.

¹³ Pokrajinski arhiv Maribor, Gosposčina Negova 1543-1941, sig. 1911111, Pogodbe o opravljanju tlake med gosposčino in podložniki za obdobje 1792-1838, arhivska enota 158.

¹⁴ Anton Mell, n.d., str. 207.

¹⁵ Gosposčine so lahko proti podložnikom, ki so se upirali oprav-

gospostvo s svojimi podložniki sklepalo pogodbe za dobo enega leta. Te je potem navadno tudi podaljšalo za dobo treh let. Po preteku treh let je gosposčina navadno sklepala novo pogodbo. To se je zgodilo pred iztekom triletja ali po njem in je skladno z določilom dekreta dvorne pisarne, ki je za daljše obdobje predvideval soglasje deželnega urada. Nekatero pogodbo so imele dodano klavzulo, da se po treh letih preprosto podaljšajo, kolikor se ne bi ugotovilo, da pogodbe ni mogoče izpolniti, ali bi bila le-ta sklenjena protipravno (widerrechtlich).¹⁶ Pri sestavi pogodb so sodelovali kresijski uradi, kar je določal dekret dvorne pisarne iz leta 1789 in odredba dvorne pisarne iz leta 1821.¹⁷

Pogodbe, ki jih je sklepala gosposčina s svojimi podložniki in so upoštevane v tej razpravi:¹⁸

- 1) 1793-1795, sklenjena za obdobje treh let ("auf die drey ununterbrochene Jahre '793, '794 et '795", ... "Zwischen der Hochgräflich Excellenz Ferdinand Trautmansdorffischen herrschaft Negau in Untersteuer Eines dann ihrem unterthänigen Gemeinde zu Negaudorf"), sklenjena z občinami (občina: v tem primeru verjetno skupnost gospodarstev in gospodarjev);¹⁹
- a) 15. novembra 1792 za občino Ivanjševci;
- b) 15. novembra 1792 za občini Kunova in Spodnji Ivanjci;
- c) 15. novembra 1792 za občino Lastomerci;
- d) 15. novembra 1792 za občino Negovska vas;
- e) 15. novembra 1792 za občino Očeslavci;
- f) 15. novembra 1792 za občino Radvenci in
- g) 15. novembra 1792 za občino Zgornji Ivanjci.

ljati tlako ravnale skladno s podložniškim patentom z dne 1. septembra 1781. Če opomini niso zalegli ali imeli želenega učinka, je bila kresija dolžna proti takim brez odlašanja posredovati ter kolovodje in hujskače iz vsake vasi ali odseliti ali primerno kaznovati, preostale upornike pa prisiliti v opravljanje tlake, po potrebi tudi z vojaško asistenco (115) z vsemi za te primere predpisanimi prisilnimi sredstvi, med katerimi so tudi udarci s palico (robotni patent z dne 5. decembra 1778, § 5. Dekret dvora z dne 30. maja 1783).

¹⁶ "6ens. Wenn nach verlauf dieser 3 Jahre sowohl die Herrschaft, als die Unterthanen mit gegenwärtigen Kontrakte zufrieden seyn sollten, so soll auf Ansuchen der Unterthanen so auch hiefuro wieder bey dieser kontrakte belassen werden können, in welchen Falle sohin wieder ein neuer wiederrechtlicher Kontrakt abgeschlossen würde, – sollte aber die Herrschaft oder die Unterthanen nach verlauf dieser Drey Jahre es verzichten, zur Natural Roboth zuruck zukehren, so stehet dies, wie es sich ohnehin von selbst verstehet, beyden theilen frey."

¹⁷ Dekret dvorne pisarne z dne 24. avgusta 1789. Odredba dvorne pisarne z dne 9. novembra 1821, št. 31749. Prim. Franz Joseph Schopf, n.d., str. 269, § 252.

¹⁸ Pokrajinski arhiv Maribor, Fond Gosposčina Negova 1543-1941, AŠ 158.

¹⁹ Prim. Sergij Vilfan, Soseske in druge podeželske skupnosti, v: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, 2. zv. Družbena razmerja in gibanja, DZS, Ljubljana 1980, str. 10.

2) 1796-1798, sklenjena za obdobje treh let (1796, 1797 und 1798) za občine:

a) 4. februarja 1796 za nemški urad (občine Mahovci, Nasova, Lomanoše, Plitvice, Lutverce in Police);

b) 31. decembra 1795 z občinami Negovska vas, Očeslavci, Stavešinci, Lastomerci, Ivanjševci, Radvenci, Benedikt in Kunova.

3) 1798-1801, sklenjena za obdobje treh let (von 1. Jänner 1798 bis dachin 1801):

a) 22. februarja 1798 za občini Koračice in Rakovci;

b) 9. marca 1798 je bila sklenjena pogodba za občino Iljaševci in je veljala od 1. januarja 1798 do leta 1801.

4) 1808-1810 je bila sklenjena za obdobje treh let:

a) 30. maja 1807 z občino Iljaševci;

b) 2. junija 1807 za občini Koračice in Rakovci;

c) 17. junija 1807 za občine Smolinci, Sv. Jurij in Hvaletinice;

d) 24. junija 1807 za občini Moravce in Gibino;

e) 27. oktobra 1807 za nemški urad (občine Mahovci, Nasova, Lomanoše, Plitvice, Lutverce in Police). *To pogodbo so 31. januarja 1811 podaljšali za naslednje triletje – 1811-1813;*

f) 21. oktobra 1807 za občino Verjane;

g) 24. novembra 1807 za občine Negovska vas, Očeslavci, Stavešinci, Lastomerci, Ivanjševci, Radvenci, Benedikt in Kunova.

5) 1814 – pogodbe sklenjene za eno leto ("auf ein Jahr"), po letu dni podaljšane:

a) 4. januarja 1813 je bila sklenjena pogodba za leto 1814 za nemški urad (z občinami Mahovci, Nasova, Lomanoše, Plitvice, Lutverce in Police);

b) 14. oktobra 1813 je bila sklenjena pogodba za eno leto z občinama Moravci in Gibina, *ki pa je bila podaljšana 20. decembra 1816 za leto dni in sicer za leto 1817;*

c) 5. januarja 1814 je bila sklenjena pogodba za eno leto (1814) z občinami Negovska vas, Očeslavci, Stavešinci, Lastomerci, Ivanjševci, Radvenci, Benedikt in Kunova;

d) 3. februarja 1814 je bila za leto dni sklenjena pogodba z občino Iljaševci *in je bila podaljšana 4. decembra 1816 za leto 1817.*

6) 1819 pogodbe sklenjene za eno leto ("auf ein Jahr"), po letu dni podaljšane:

a) 24. decembra 1818 z občinami Negovska vas, Očeslavci, Stavešinci, Lastomerci, Ivanjševci, Radvenci, Benedikt in Kunova;

b) 24. decembra 1818 za Stročjo vas;

c) 24. decembra 1818 za nemški urad (občine Mahovci, Nasova, Lomanoše, Plitvice, Lutverce in Police);

d) 3. januarja 1819 z občino Iljaševci, *ki pa je bila podaljšana 3. januarja 1820 za leto 1820, 23. septembra 1820 za leto 1821, 4. januarja 1823 za leto 1823 in 12. januarja 1826 potrjena za leta 1824-1825 in podaljšana za triletje od 1826 do 1828;*

e) **8. januarja 1819** je bila podpisana pogodba z občinama Moravci in Gibina;

f) **24. decembra 1820** z občinami Smolinci, Sv. Jurij in Hvaletince in je veljala za leto 1819 in naprej (za nazaj in za naprej).

7) 1827-1829 za tri leta:

a) **28. decembra 1826** za Stročjo vas;

b) **28. decembra 1826** za občini Moravci in Gibina in

c) **28. decembra 1826** za občine Smolinci, Sv. Jurij in Hvaletince.

8) 1832, 1833, 1834 triletna pogodba:

a) **13. decembra 1831** z občinami Negovska vas, Očeslavci, Stavešinci, Lastomerci, Ivanjševci, Radvenci, Benedikt in Kunova.

9) 1834, 1835, 1836 triletna pogodba:

a) **27. februarja 1834** z občinama Moravci in Gibina.

10) 1835, 1836, 1837 triletna pogodba:

a) **6. maja 1835** z občino Stročja vas;

b) **6. maja 1835** za nemški urad (občine Mahovci, Nasova, Lomanoše, Plitvice, Lutverce in Police);

c) **31. julija 1835** z občino Verjane.

11) od 1. 1. 1838 do 31. 12. 1840 sklenjena triletna pogodba med gosposčino, podložniki in kmeti (... Unterthanen und Bauern vom Amte ...):

a) **29. decembra 1837** za urad Stavešinci;

b) **3. januarja 1838** za urad Lastomerci;

c) **3. januarja 1838** za urad Ivanjševci;

d) **4. januarja 1838** za urad Negovska vas;

e) **8. januarja 1838** za urad Lomanoše;

f) **8. januarja 1838** za urad Benedikt;

g) **12. januarja 1838** za urad Stročja vas;

h) **21. januarja 1838** za urad Očeslavci;

i) **1. februarja 1838** med gosposčino in podložniki iz občin Moravci in Gibina;

j) **16. marca 1838** med gosposčino in podložniki iz občin Koračice in Rakovci;

k) **20. marca 1838** za urad Verjane;

l) **22. marca 1838** med gosposčino in podložniki občin Smolinci, Sv. Jurij in Hvaletinci;

m) **24. marca 1838** za nemški urad (iz občin Mahovci, Nasova, Lomanoše, Plitvice, Lutverce in Police).

Pogodbe, ki jih je sklepala gosposčina s posameznimi občinami oziroma podložniki in kmeti, so med drugim zanimive tudi zaradi tega, ker je pri razpravah o reluciji tlake sodeloval grof Karel Trautmansdorf, ki je bil ob nastajanju podložniškega patenta in razprav predsednik deželnih stanov²⁰ in lastnik gosposčine Negova. Ugotovitve, koliko je njegovo sodelovanje vplivalo na oblikovanje pogodb v sami gosposčini, so stvar druge raziskave. Besedila pogodb in ohranjeni osnutki pogodb pričajo o tem, da je bil sam, pa tudi njegovi nasledniki, kot državni uradnik prepričan, da je abolicijski sistem koristen za državo. Kot lastnik gosposčine

pa je bil tudi prepričan, da je ta sistem za gosposčino in podložnike koristen.²¹ Devetinštrideset pogodb, ki jih je gosposčina sklepala s posameznimi občinami, z več občinami skupaj, z uradi – predvsem moramo omeniti nemški urad, kamor so sodile občine – skupnost gospodarstev in gospodarjev – Mahovci, Nasova, Lomanoše, Plitvice, Lutverce in Police, ter podložniki in kmeti posameznega urada ("... Unterthanen und Bauern vom Amte ..."), pričajo o pomenu tlake za gosposčino in hkrati o vplivu države na urejanje odnosov med gosposčino in podložniki v zvezi s tlako.

V naslednjih poglavjih bom skušal na podlagi priročnika, ki ga je za zemljiška gospodarstva pripravil Schopf,²² in na podlagi pogodb gosposčine Negova, ko sta bila upravnika Alojz Sentscher in Kajetan Schluetenberg – ta je bil od leta 1820 dalje najemnik gosposčine – predstaviti in analizirati vsebino posameznih pogodb.

Struktura pogodb

Vse pogodbe imajo te elemente:

1. stranke pogodbenega posla (gosposčina in podložniki (kmetje) določene občine);

2. namen pogodbe;

3. veljavnost pogodbe;

4. obveznosti, ki izhajajo iz pogodbenega dogovora – 156 dni:

a. ročna tlaka;

i. preja,

ii. lovna,

iii. ribolov,

b. vozna tlaka;

c. posebna tlaka;

5. preračun tlake;

6. določila v zvezi z opravljanjem tlake;

a. dolgi dnevi (od jurjevega do mihaelovega);

b. kratki dnevi (od mihaelovega do jurjevega);

c. delavci in vprega, ki so jih podložniki dolžni poslati na tlako;

d. redna in izredna vozna tlaka;

7. plačilo robotnine (na jurjevo in mihaelovo);

8. izjema – v primeru ognja, potresa in v drugih izrednih primerih;

9. končne določbe in datum sklenitve pogodbe;

10. podpisi obeh pogodbenih strank in prič.

Stranke pogodbenega posla

V primeru gosposčine Negova sta bili stranki dve: gosposčina oziroma lastnik ali najemnik gosposčine na eni ("*Zwischen der Hochgräflich Excellenz Ferdinand Trautmansdorffischen herr-*

²⁰ Prim. Anton Mell, n.d., str. 205.

²¹ Prim. Anton Mell, n.d., str. 205.

²² Franz Joseph Schopf, n.d.

*schaft Negau*²³ ali "... zwischen der Herrschaft Negau und respective der dermahligen Pachtung eines ..." in podložniki oziroma kmetje posameznih občin oziroma uradov na drugi strani ("... ihrem unterthünigen Gemeinde zu Negaudorf. Andertheils ..." ali "... dann der dießherrschafftlichen Unterthanen der Gemeinden ...", ali "... dann der unterfertigten Unterthanen und Bauern vom Amte ..."). Gosposčina se je lahko s podložniki, ki so bili dolžni opravljati tlako, dogovorila, da se za določen čas ali kar trajno spremeni način opravljanja te obveznosti. Tovrstne pogodbe so bile lahko le soglasne ("... ganz dem freiwilligen Einverständnisse zwischen Grundherrschaft und Unterthan zu überlassen ..."),²⁴ prisila z ene ali druge strani je izključevala veljavnost sklenjenega posla.²⁵

V arhivu gosposčine za posamezne občine in urade so predlogi pogodb, ki jih je gosposčina predložila podložnikom ("*Roboth Vergleichs Entwurf*"). V predlogu iz leta 1807 (17. junij) za občine Smolinci, Sv. Jurij in Hvalence podložniki niso sprejeli določila, s katerim bi bili dolžni opravljati ročno tlako v dominikalnih vinogradih in tovoriti vino ter desetinsko žito. V dodatku k predlogu je mogoče razbrati, da so podložniki dosegli spremembo teh členov pogodbe. Odpravljen je bil tudi člen o veljavnosti – trajanju in podaljšanju pogodbe.

Namen pogodbe

Triletna nepreklicna pogodba o opravljanju tlake, pri čemer enoletna obveza skladno z robotnim patentom ni smela presegati 156 dni ("*... einer jährlichen Schuldigkeit gm 156 Tage Naturalrobotstagen Rectificirt sind...*" ali "*... 156 Zug und Handrobottage ...*"). Z robotnim patentom je bilo določeno najvišje število dni v tednu in v letu, tako da je bilo vsakemu posestniku kmetije, ki je bil dolžan tlako (bili so tudi taki, ki niso bili dolžni) odmerjeno 156 dni na leto.²⁶ Tri dni v tednu, samo za tiste, ki so pred robotnim patentom opravljali dnevno ali pet

oziroma štiri dnevno tlako v tednu. Podložnik, ki je imel več kakor eno hube (tako robotni patent) in to izpričano s potrdilom o zakupu in isto vpisno številko v popisu letnih dajatev zemljiškemu gospostvu (Stiftregistru), torej posestnik ene hube in pol, je bil dolžan opravljati tlako samo od ene same hube, kajti robotni patent, dvorni dekret in intimat štajerskega gubernija ne poznajo primera ene hube in pol.²⁷ Manjši posestniki (pol hube) so bili dolžni opravljati tlako dan in pol v tednu, najmanjši posestniki (četrt hube) le 39 dni v letu.²⁸ Če je prenovljeni urbar predvideval več kakor 156 dni, gosposčina od podložnikov ni mogla zahtevati več,²⁹ kakor je bilo predpisano z robotnim patentom z dne 5. decembra 1778.³⁰ Patent v §2 jasno razlikuje med podložniki, ki so bili pred uveljavitvijo patenta dolžni opravljati tlako vse dni, ali pet dni oziroma štiri dni, ali sicer manj dni vendar več ur na dan, patent pa ni veljal za podložnike, ki so že pred uveljavitvijo patenta opravljali tlako tri ali manjše število dni v tednu in seveda manj ur na dan, kakor jih je patent predvidel.³¹

27 Dekret dvora z dne 2. junija 1783; Dekret dvora z dne 11. avgusta 1783; Intimat štajerskega gubernija z dne 3. septembra 1783; Dekret dvorne pisarne z dne 11. avgusta 1783; Dekret dvorne pisarne z dne 5. decembra 1808.

28 Dekret dvora z dne 25. aprila 1784; Intimat štajerskega gubernija z dne 4. maja 1784.

29 Zemljiški gospodje so bili vsakemu podložniku dolžni izročiti seznam obveznosti (Stiftbüchel, Blaznik – posebne knjižice, prim. Pavle Blaznik, Podložniške obveznosti do zemljiškega gospostva, v: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, 2. zv. Družbena razmerja in gibanja, DZS, Ljubljana 1980, str. 270). To je tisti dokument, v katerem so bile zapisane dajatve, ki jih je bil podložnik dolžan gosposčini iz naslova urbarialnih dajatev, kakor tudi vse, kar je bil občasno dolžan storiti ali dati. Knjižica se je morala ujemati s prenovljenim urbarjem, tako da je bilo pri podložniku skladno z dekretom dvorne pisarne z dne 5. decembra 1778 in okrožnico štajerskega gubernija z dne 19. januarja 1779 mogoče preveriti dajatve, ki so bile že opravljene ("*...ein zettl erhalten wird ...*") in tudi zaostanke. V tem zvezku naj ne bi bile samo dajatve v naravi in še posebej dolžnost tlake (odredba štajerskega gubernija z dne 19. septembra 1782). Gosposčine in veleposestniki so dolžni na prvem listu podložniške posebne knjižice zapisati celotne zemljiškosposke dajatve (Skladno z odredbo štajerskega gubernija, ki je izšla 11. marca 1798, je bilo odrejeno, da je poleg tega treba v eni in isti knjižici navesti vse dajatve. Po predpisih, ki so stopili v veljavo po letu 1820 je bilo treba imeti posebno davčno knjižico, ker je pobiranje davkov stvar okrajnih gosposk).

30 Tako imenovani pomožni dnevi in druge tako ali drugače imenovane postranske pomoči, kakor sajenje zeljnih in tobačnih sadik, priprava konoplje, dolge voznje, predenje, lovska tlaka itd., se poleg v patentu določenih dni ne smejo zahtevati, temveč samo skladno z patentom (Odredba dvora z dne 15. januarja 1784, robotni patent).

31 Robotni patent z dne 5. decembra 1778, § 2. Ko so bili dnevi krajši, sta vozna in ročna tlaka, se pravi od 1. oktobra do zadnjega, 31. v mesecu marcu, trajali po osem ur; ko so bili dnevi daljši, se pravi od 1. aprila do zadnjega, 30. v mesecu septembru, pa po dvanajst ur. V osemurno tlako je bilo treba všteti

23 Pogodbe za posamezne občine za triletje 1793-1795, od 1796 dalje govori preambula o najemu gosposčine in najemniku kot stranki v postopku.

24 Johann Nepomuk Rainer von Lindenbichel, Handbuch zur Geschäftsführung der Wirtschafts-Aemter überhaupt, und mit besonderer Rücksicht auf Inner-Oesterreich und Illyrien, Klagenfurt 1837, str. 45. Dvorni dekret z dne 19. decembra 1790, 21. junij 1793 in 28. junij 1800.

25 Dekret dvorne pisarne z dne 24. novembra 1781. Dekret dvorne pisarne z dne 14. aprila 1783. Dekret dvora z dne 2. junija 1783. Odredba dvorne pisarne z dne 21. junija 1784. Okrožnica štajerskega gubernija z dne 3. julija 1784. Dekret dvora z dne 21. junija 1793. Dekret dvora z dne 19. decembra 1790. Intimat štajerskega gubernija z dne 29. decembra 1790. Sklep dvora z dne 28. junija 1800. Dekret dvorne pisarne z dne 3. junija 1803. Prim. Franz Joseph Schopf, n.d., str. 266.

26 Robotni patent z dne 5. decembra 1778.

Vozna in osebna (ročna, posebna) tlaka sta bili različno preračunani, tako je bila vozna tlaka za obdobje od 1832 do 1834 preračunana na 16 goldinarjev ("*Sechzehn Gulden*"), ročna na 12 goldinarjev ("*Zwölf Gulden*") in jo je bilo mogoče poravnati v dveh delih, prvi del 1. marca (tudi 1. aprila), drugi del 1. septembra (tudi 1. oktobra) za tekoče leto – vsekakor v času jurjevega in mihaelovega. Za skupnost gospodarstev in gospodarjev Stročja vas je vozna tlaka leta 1819 znašala štirinajst in ročna sedem goldinarjev.

Veljavnost pogodbe

Dekret dvora je 3. junija 1803 določil, da se sme sklepati pogodbe le za določen čas in to na tri leta ali krajše obdobje. Pri sklepanju pogodb je lahko sodelovala kresija; to ni bilo nujno, vendar je v primeru sklenitve za daljše obdobje le-ta morala sodelovati in pogodbo predložiti deželi. Pogodbe med gosposčino Negova in podložniki oziroma kmeti niso nikoli veljale več kakor tri leta, vendar je v njih mogoče najti klavzulo, ki omogoča podaljšanje ("*Sollten die Unterthanen und auch zugleich die Pachtung mit diesem Contracte zufrieden seyn, so soll er abermals auf ansuchen der Unterthanen auf ein Jahr fern wirkung haben.*").

Casovno omejene pogodbe prenehajo, ko je zapisano obdobje, v katerem naj bi veljale, preteklo.³² Včasih je bila pogodbam, ki so bile sklenjene za določeno število let, dodana klavzula, da le-te po preteku dobe, za katero so bile sklenjene, ostanejo naprej veljavne ("*... so soll er abermals auf ansuchen der Unterthanen auf ein Jahr fern wirkung haben ...*"), če ni pol leta pred iztekom pogodbe ena ali druga stran naznanila konca in samo za eno leto. Podobne pogodbe niso imele značaja trajnosti. Ni bilo mogoče, da bi po predvidenem času, ki ga je sklenjena pogodba predvidevala, proti volji ene ali druge strani postala trajna, namreč, če je šlo za nesorazmerno (nepravično) in še posebej neugodno pogodbo za podložnika, da bi taka pogodba obveljala.³³ Obema stranema je bilo torej na razpolago, da sta se dogovorili in sklenili novo pogodbo. Če pa ni bilo mogoče izposlovati soglasja, so stopile v veljavo prvotne pravice gosposčine in prvotne obveznosti podložnikov ter skladno z robotnim patentom odmerjena tlaka.³⁴

eno uro za počivanje, hranjenje in pitanje, v dvanajsturno za počivanje, hranjenje in pitanje dve uri. Prav tako je bilo ob kratkih kakor in tudi dolgih dnevih treba upoštevati in odšteti čas, ki ga je podložnik potreboval za pot v eno smer in nazaj.

³² Dekret dvorne pisarne z dne 20. septembra 1781. Odredba štajerskega gubernija z dne 5. oktobra 1781.

³³ Dekret dvorne pisarne z dne 28. junija 1800, 24. avgusta 1800 in 3. junija 1803.

³⁴ Delni sklep dvora z dne 28. junija 1800. Sklep dvorne pisarne z

Vozna in osebna tlaka

Vse pogodbe vsebujejo določila o opravljanju vozne (*Zugroboter*) in ročne tlake (*Handroboter*) in jih je bil podložnik dolžan izpolnjevati skladno s svojim seznamom obveznosti ("*... Verzeichniß und Respective Robotausweiß ...*").³⁵

Vozna tlaka je skladno s pogodbami obsegala tovorjenje vina in rib v Gradec, Maribor, Radgono in Ptuj. Deli se na sestavljene in vnaprej napovedane ter nesestavljene in nenapovedane ("*Bey unzusamgepauten furn ...*") ter jih kot take tudi klasificira in ovrednoti.

Od prvega oktobra do zadnjega dne v marcu je tovorjenje s konji in prenašanje pošte smelo potekati na razdalji treh milj, pri tlaki z voli dve milj, od prvega aprila do zadnjega dne v septembru je tovorjenje s konji in prenašanje pošte smelo potekati na razdalji štirih milj in pri tlaki z voli tri milje. To se je obračunalo za en dan tlake. Pod to mero je bilo treba upoštevati obe strani (v eno in drugo stran). Tako je na primer v mesecih od prvega aprila do zadnjega dne v septembru pri vozni tlaki s konji treba računati oddaljenost dve milj od hiše podložnika, seštevek je potem štiri milje. Pri tem je treba upoštevati še vozne razmere, v hribovitem svetu in ob slabih poteh pa je gosposčina mero dolžna prilagoditi glede na razmere.³⁶

Osebna tlaka je bila razdeljena na tlako, ki so jo bili podložniki dolžni opravljati v gozdu (*Scheiterholz oder Brüglholz*), v dominikalnih vinogradih, pri preji (*zu spinnen und die gespunst*), ribolovu ("*... jährlich bestimmten schuldigkeit so oft die abfishung überhaupt nothwendig verlangt wird ...*") in lovu, vendar je bila ta redka. Osebna tlaka je vključevala tudi prenašanje pošte. Za gosposčino je bilo prenašanje brez nadomestila, za potrebe nabornega okraja pa je sel dobil 10 krajcarjev na dan ("*Die Unterthanen haben wechselseitig sowohl die Mahrburger als auch die bey Haus nöthige bottengänge ohnentgeltlich zu verrichten wofür sie jedoch in Werbbezirks angelegenheiten 10 kr in geld erhalten sollen.*").

Podložnik je bil dolžan tovoriti samo s svojo vprego. Če je imel samo vole, mu ni bilo treba najeti konj za tovorjenje in pri tem še plačati visoke najemnine.³⁷ Niti človeka niti živali ni bilo dovoljeno obremeniti prek njunih zmožnosti. Podložnika ni bilo dovoljeno v nasprotju z njegovo voljo obremeniti z delom, ki ni bilo njegova obvezna tlaka, kot taka zapisana in odmerjena.³⁸

dne 12. septembra 1813. Dekret dvorne pisarne z dne 23. septembra 1813.

³⁵ Glej opombo št. 29.

³⁶ Robotni patent, § 9.

³⁷ Sklep dvorne pisarne z dne 7. julija 1785.

³⁸ Robotni patent, § 10. Za tovorjenje žita sme gosposčina od

Zanimiv je dodatek k pogodbi za Negovo, v katerem je zapisan člen, ki govori o izrednih razmerah in odpravlja določila pogodbe (*"Hat sich die Arrendazions Herrschaft vorbehalten daß es ihr freystehen müssen den ganzen Vertrag zur Stunde aufzuheben und Naturalrobot zu fordern wann durch Feuer, Erdböben, oder andere ausserordentlichen Fallen die Herrschaft verunglückt werden solte"*).

Podpisi obeh pogodbenih strank in prič

Podložniki so s sklenitvijo pogodbe privolili v klavzulo, da bodo za opravljanje vozne in osebne tlake poslali uporabne delavce in bodo za nastalo škodo, ki bi nastala iz malomarnosti, odgovarjali *"... daß die unterthanenn brauchbare und keine untauglichen leute schicken müssen in letzten fall in noch für den entstanden schaden haften müsten ..."*, vendar pa gospostvo od podložnikov ni smelo zahtevati, da bi eden za vse in vsi za enega jamčili za pravilno in predvsem vestno izvršitev vsake posamezne reluirane obveznosti in solidum.³⁹

V posameznih pogodbah so poleg podpisov navedene tudi obveznosti posameznega podložnika (tovorna, osebna tlaka) in številka urbarja (pogodba za obdobje od 1832 do 1834 z občinami Negovska vas, Očeslavci, Stavešinci, Lastomerci, Ivanjševci, Radvenci, Benedikt in Kunova).

Poleg strank v postopku, gosposčinskega upravnika in podložnikov sta pogodbo navadno podpisali še dve priči.

Na koncu je k vsaki pogodbi dodano še potrdilo, s katerim podložniki potrjujejo prejem prepisa pogodbe.

Sklep

Tlaka, obveznost, za katero je veljalo, da so jo podložniki od vseh obveznosti najteže prenašali, glede na pogodbe, ki so mi bile na voljo, le ni bila takšna obveza, vsaj ne po uveljavitvi robotnega patenta in začasnega davčnega zakona leta 1820, ko je tudi tlaki poleg preostalih urbarialnih dajatev pripadel 20-odstotni popust in po katerem so bili podložniki zavezani samo k štirim petinam obveznosti.⁴⁰ Vendar pa moramo takoj pripomniti, da je glede na predpise, ki jih navajajo avtorji v svojih priročnikih za vodenje gosposčinske pisarne, mogoče skleniti, da je tlaka pomenila obvezo, ki je niso preveč marali.

Dokaz za to so različne možnosti poseganja države, predvsem kresijskih uradnikov v poslovanje gosposčine. Gosposčina je bila v seznamih obveznosti podložnikov, ki so jih podložniki sami hranili (*Stiftbüchl*), dolžna zaznamovati opravljene obveznosti in s tem tudi opravljeno tlako. Kresijski uradniki so se bili občasno na svojih službenih potovanjih dolžni prepričati o tem, ali so bile obveznosti in opravljanje tlake, pa tudi druge dajatve natančno zavedene v seznamu obveznosti, kakor tudi vsi zaostanki in prestopki v zvezi s tem.⁴¹

Vendar pa se ob tem postavlja vprašanje, koliko in kako dejavno je lahko neki kresijski uradnik posegel v poslovanje gosposčine zemljiškega gospoda, ki je bil na drugi strani stanovski kolega njegovega predstojnika.

Ob prebiranju vsebine pogodb je na podlagi določil, ki so podložnika obvezovale k opravljanju obveznosti, mogoče skleniti, da je bil tisti, ki je bil obvezan opravljati obveznost tlake vedno podložnik.

podložnikov zahtevati, da le-ti uporabijo za to svoje vreče samo v primeru, da je ta obveza v urbarju ali kako drugače izrecno dogovorjena (§ 13).

³⁹ Dekret dvora z dne 5. junija 1793.

⁴⁰ Leta 1820 je začel veljati začasni davčni zakon, ki je vse kmetije (dominikalne in rustikalne) enako obdavčil.

⁴¹ Dekret dvora z dne 5. decembra 1778. Dekret dvora z dne 14. novembra 1781. Dekret dvorne pisarne z dne 29. marca 1821. Okrožnica štajerskega gubernija z dne 11. aprila 1821.